

УДК 008:130.2:316.722

Абрашкевичус Галина**КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ
ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА**

У статті автор аналізує особливості взаємодії представників різних культур у процесі розвитку полікультурного середовища. Визначається роль міжкультурної комунікації в соціумі. Культурна ідентифікація розглядається як практика творення, втілення та символічного розміщення в комунікативному просторі відмінностей, що мобілізують колективні ідентичності.

Ключові слова: культурна ідентичність, полікультурне середовище, міжкультурна комунікація, комунікативний простір.

Абрашкевичус Г.**КУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ В ПРОЦЕССЕ
РАЗВИТИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЫ**

В статье автор анализирует особенности взаимодействия представителей разных культур в процессе развития поликультурной среды. Определяется роль межкультурной коммуникации в социуме. Культурная идентификация рассматривается как практика создания, воплощения, символического размещения в коммуникативном пространстве различий, мобилизующих коллективные идентичности.

Ключевые слова: культурная идентичность, поликультурная среда, межкультурная коммуникация, коммуникативное пространство.

Abrashkevichus G.**THE CULTURAL IDENTITY IN THE PROCESS OF
DEVELOPMENT OF POLICULTURAL ENVIRONMENT**

In the article an author analyses the features of co-operation of representatives of different cultures in the process of development of policultural environment. The role of crosscultural communication is determined in society. The cultural authentication is examined as a practical worker of

creation, embodiment, symbolic placing in communicative space of distinctions mobilizing collective to the identity.

Keywords: *cultural identity, policultural environment, crosscultural communication, communicative space.*

Розгляд полікультурного середовища виявляє характерні особливості життєдіяльності представників різних культур. Відповідь на питання, які групи і спільноти людина визнає «своїми», а які частково близькими або ворожими, визначає культурну ідентичність, що стає принципово важливим для розуміння нових координат соціальності.

Багатоплановість проблем комунікації як соціальних форм розвитку та вивчення методів міжкультурної взаємодії передбачає конструювання групової ідентичності, розуміння групової специфіки, її відмінність від інших об'єднань, що призводить до необхідності звернення до культурних, ціннісних основ соціального світу. Звичайно, що загальний вектор цих процесів, в ідеалі, спрямований у бік досягнення етнічними групами гармонії з середовищем існування при збереженні самотнього культурного комплексу традицій, звичаїв, обрядів і цінностей. Культурна ідентифікація, у цьому контексті, виступає як процес встановлення духовного взаємозв'язку між собою та групою, етносом, народом. Переживання щодо почуття приналежності, інтеріоризація цінностей національної культури у свій життєвий сценарій, на думку Л. Іоніна, порівнюється із дзеркалом, у якому людина пізнає себе, а при відчуженні, деідентифікації стає невпізаною для самої себе. Тому рейтинг звернення до теми ідентичності, у тому числі й культурної, досі є лідером у науковому співтоваристві, так само як осмислення процесів трансформації повсякденності й практик ідентифікації.

Теоретико-методологічні основи вивчення цієї проблеми визначаються науково-дослідницькою традицією дослідження сутності культури, міжкультурної комунікації, а також сучасними роботами в галузі вивчення формотворчих аспектів соціальної ідентичності. У цій статті хотілося б зупинитися на комунікативній складовій процесів ідентифікації, культурної ідентичності особистості в полікультурному середовищі.

Взаємодія різних культур у полікультурному середовищі ви-

значається в нашому дослідженні як така міжкультурна комунікація, умовою якої є особливості ціннісних світів різних етнічних культур і співвідношення між ціннісними системами в комунікативному просторі поліетнічного соціуму. Концепт ідентичності «Іншого» для представників різних культур у цьому соціумі є розмитим, але є обов'язковим для пояснення досвіду взаємодії груп або організацій. Соціальна репрезентація цих феноменів неможлива без звернення до культури, ціннісним «фундаментом» культур, що визначають ті чи інші стратегії й тактики поведінки їхніх представників у конкретній ситуації, стаючи необхідним компонентом ефективної міжкультурної комунікації, яка має за мету конкретні результати.

Сучасний культурний поворот потіснив колишній позиційний погляд на відносність і стабільність ідентичності, у рамках якого ідентичність вважалася похідною від соціального становища індивіда. Сьогодні суперечливість і складність інтеграційних явищ стала об'єктивною закономірністю динаміки суспільних відносин, у яких особистість опинилася на кордонах різних культур. Культурна ідентифікація у цьому контексті виступає як практика творення, втілення та символічного розміщення в комунікативному просторі відмінностей, які мобілізують як колективну ідентичність і міжкультурну взаємодію, так і індивідуальні ідентичності. Вона формується як складний, суперечливий і комплексний процес, що залежить від низки системних факторів: соціально-політичного, культурного та особистісно-поведінкового.

Тому царина взаємодії в полікультурному середовищі порушує основні напрямки міжетнічних відносин – соціально-історичний, системно-ціннісний і суб'єктно-рефлексивний. Зазначені контексти в процесі культурної ідентифікації пов'язані з комунікацією, яка проявляється в уявленнях, оцінках, поведінкових установках і діях етносів у відносинах один з одним. Результатом міжкультурного спілкування та взаємодії стає або інтеграція, або конфронтація, а на суб'єктивованому рівні етнічний конфлікт розвивається у формі послідовної нестійкої поведінки в етноконтактному середовищі – відчуженні, неприязні, насильстві [4].

Вирішення конфліктів: компроміс, консенсус та співпраця визначають комунікативну діяльність, оскільки призводять до прийняття рішень, а в подальшому – до практичної реалізації.

Таким чином, у рамках аналізу суб'єктно-рефлексивного контексту комунікації можуть бути отримані цікаві дані щодо характеристик етносів і відносин між ними, які корисні для знаходження шляхів оптимізації взаємодії. При цьому міжкультурна комунікація в полікультурному середовищі служить підтримкою того порядку речей, який є очевидною і непорушною реальністю для більшості членів спільноти [1].

У подоланні конфліктних і напружених ситуацій між різними етнонаціональними спільнотами велике значення має об'єктивне й точне знання культурно-ціннісних систем відповідних спільнот, якісне й кількісне співвідношення між ними. Отримана в результаті комунікації інформація сприяє досягненню практичного результату міжкультурної комунікації, адаптації індивідів у полікультурному середовищі і формуванню принципів ефективного міжкультурного спілкування [5]. Культура в такому соціумі виступає певним фактором, що корегує соціальну поведінку індивіда, виявляє необхідність розглядати зміни, які відбуваються в результаті зустрічі індивіда з культурою «Іншого». Вона зумовлює перспективи розвитку здібностей особистості до міжкультурної комунікації і формує міжкультурну компетентність у полікультурному середовищі [6]. Потенційна можливість проявити свої культурно-ціннісні орієнтації, порівняти їх з ціннісними орієнтаціями інших представників соціуму через інформацію, яка передалася в результаті комунікації, виступає певним культурним контекстом, здатним формувати суб'єктивне світосприйняття і впливати на особистість, формувати культурну компетенцію комуніканта.

При аналізі процесів формування особистості комуніканта, його культурної ідентичності й поведінкових стратегій цікавим є погляд на цю проблему в роботах зарубіжних дослідників – Е. Холла, Г. Хофстеде, К. Клакхона, Ф. Стродбека, які визначають фундаментальні складові культури через самоідентифікацію й соціальну поведінку.

На самоідентифікацію й соціальну поведінку безумовно впливають і світові тенденції розвитку культурно-інформаційного простору, залучення до міжкультурної інтеракції представників різних культур. Глобалізація й певне ослаблення етнічних властивостей культури, зростаючий вплив загальнолюдських універсалій та культурний плюралізм – розширюють спілкування і,

зрештою, відзначається зростання локальної етнічної самосвідомості, що активізує прагнення до самозбереження й певної відособленості. Зазначена комплексність взаємозв'язку соціальних, етнокультурних та комунікативних процесів впливає на сфери життєдіяльності суспільства: від повсякденної, комунікативно-побутової, до, власне, культурної сфери. Процес комунікації виступає своєрідним «розкодуванням» намірів індивідів і використанням минулого досвіду, вважає Д. Г. Мід, підкреслюючи його діяльнісний характер.

Розуміння культури як способу життя, системи поведінки, норм і цінностей будь-якої соціальної групи проявляється через конкретні відносини між активними суб'єктами. Практично спрямоване знання, мова й ціннісно-нормативні уявлення, на думку Ю. Габермаса, впливають на динаміку культурних процесів [8]. У полікультурному середовищі це визначає значущість як унікальної, національно-культурної, самобутньої етнокультурної взаємодії, так і особистого досвіду спілкування. Міжкультурна комунікація, яка формується в результаті такого досвіду, сприяє вирішенню завдання підтримки співтовариства на рівні максимальної інформаційної й смислової відкритості для представників різних культур. Через діалектику загального (універсального) й індивідуального (особистісного) вибудовується роль етнічної культури в міжкультурному діалозі, представляючи інтереси, цінності, мотиви і вчинки конкретних людей, а в багатьох випадках ще й багатовікову історію тієї спільноти, з якою вони себе співвідносять.

Здатність до діалогу формується на підставі рефлексій подій в історії та культурі народів, на досвіді міжкультурної взаємодії, які суттєво вплинули на розвиток відносин добросусідства, запобігли етнічних проблем і конфліктів. Етнічні проблеми мають кілька аспектів: територіальні, соціально-економічні, мовні, культурні та ін. Якщо соціальні зміни впливають тільки на окремі з цих ознак, тоді вони можуть протікати безболісно. Якщо територіальні, мовні і культурні відмінності поєднуються з соціально-економічними, тоді ситуація зазвичай приймає конфліктний характер і вимагає політичних рішень, – вважає І. Кон. При цьому більшість складних міжетнічних конфліктних проблем можуть бути осмислені додатково в термінах культури й комунікації, у результаті чого з'являються нові нестандартні рішення,

вихід із, здавалося б, безнадійних соціальних ситуацій. Виникає передумова діалогу та полілогу як комунікативного акту розуміння Іншого.

Безумовно, не може бути ідеалізації з приводу негайного вирішення етнічних проблем і конфліктів, так само як і усунення їх передумов. Різномірність взаємодіючих суб'єктів зумовлює складність і багатоаспектність комунікацій, умов діалогу між ними. Сьогодні неможливо знайти етнічні спільноти, національні меншини, які не зазнали б на собі впливу як з боку культур інших народів, так і з боку соціального середовища. А. Я. Флієр підкреслює, що «зразки різних національних культур органічно перемішуються в повсякденному побуті й поступово починають сприйматися як «наші»» [7, с. 23], активізуючи «народну дипломатію». Але при цьому, як зазначалося вище, на побудову міжкультурної комунікації діалогових відносин впливають «надетнічні» соціальні суб'єкти – нація та держава. Тому на сучасному етапі зростає роль культури у формуванні нації, оскільки вона сприяє відродженню історичної пам'яті, формуванню демократичного способу мислення, розвитку й самореалізації особистості, утвердженню принципів громадянського суспільства. Високі гуманістичні цінності, формування національної самосвідомості та патріотизму можуть сприяти збереженню цілісності та суверенітету держави, а здатність культури створювати відповідні зразки визначає становлення гуманістичних основ у розвитку особистості. Щодо культури особистості актуальною є думка І.О. Ільїна, який стверджував, що культура є явищем внутрішнім і органічним: вона захоплює глибину людської душі й формується на шляхах живої, таємничої доцільності [3]. У руслі цієї парадигми в людини, як центру культурного буття, створюються можливості для самоактуалізації й саморозвитку через розкриття внутрішніх сил й здібностей, освоєння зовнішнього світу, що змінюється з полікультурним простором та соціокультурними динамічними процесами.

Однак труднощі теоретичного й методологічного характеру полягають у визначенні оптимального поєднання етнокультурних, особистісних й загальнодержавних інтересів у процесах культурної ідентифікації. Культурна ідентифікація як самоідентичність представляє встановлення духовного взаємозв'язку між собою і своїм народом, переживання щодо почуття належності

до національної культури, прийняття її цінностей як сенсу для себе.

У процесі пошуку пріоритетів у міжетнічному спілкуванні через міжкультурну комунікацію виявляється й узгоджується система цінностей різних культур. Результативність комунікації на цьому етапі дозволяє максимально зберігати важко сумісні культурні системи і те, що не заважає процесу оптимізації відносин та налагодженню нормального, цивілізованого «мирного спільного життя», добросусідства. Тільки в цьому випадку міжкультурна комунікація як діалог, на думку М. Радовель, передбачає певну «корекцію» ціннісної системи етносу, його свідоме культурне «самообмеження», тобто поступки й зниження суб'єктного статусу через необхідність забезпечити реалізацію надзвичайно значущою життєвої цінності. На принципах поступок і толерантності формується комунікативна культура міжнаціонального спілкування.

Подальша концептуалізація підходів до проблем національного відродження, формування національної культури й пошук національної ідеї, вироблення стратегії у їх здійсненні формується через пріоритет її об'єднуючої ролі. Національна культура ж, на думку Ернеста Геллнера, «це необхідне загальне середовище..., всередині якого члени суспільства можуть дихати, говорити і творити; отже, це повинна бути єдина культура» [2, с. 35].

Консолідація нації через об'єднуючу роль культури залишається актуальною не тільки в теоретичному аспекті, але й, слід підкреслити, у повсякденному житті, міжкультурних комунікаціях полікультурного середовища, діяльності інтелігенції, структур влади, які несуть відповідальність за втілення зазначених намірів у суспільному житті. Такі масштабні гуманітарні проекти, на нашу думку, не можна вирішувати тільки за рахунок адміністративного ресурсу влади. Необхідно залучати в рамки широкого комунікативного поля національно-культурні товариства, динамічно розвивати установи освіти, науки, культури, засоби масової інформації та інші гуманітарні інституції. Актори комунікації, визнаючи рівноправність партнерів спілкування, створюють атмосферу відкритості та довіри для суб'єктів спілкування, виявляючи повагу до традицій, звичаїв і способу життя, цінностей представників різних етносів. Вироблення й застосу-

вання загальної значущої для всіх учасників мети, визначається як головна умова подолання найважчих міжетнічних проблем. Мета може бути сформована на основі притаманних традиційним культурам базових цінностей – життя людей, їх здоров'я і розвиток, добросусідство і мирні відносини між спільно проживаючими етносами.

Апробовані в практиках міжкультурних комунікацій цінності етнічних культур знаходять точки дотику в культурно-ціннісному полі «Іншого». Таким чином, у загальному контексті проблем культурної ідентифікації актуальною залишається наукова проблема обґрунтування місця й ролі етнічної культури в стратегії розвитку національної культури в суспільстві перехідного періоду. Розгляд міжкультурної комунікації в полікультурному середовищі як шлях взаєморозуміння, подолання протистояння у виявленні дуальності усвідомлення «Я» – моя культура, «Інший» – чужа культура.

Література:

1. Авксентьев А. В., Авксентьев В. А. Этнические проблемы современности и культура межнационального общения / А. В. Авксентьев, В. А. Авксентьев. – Ставрополь : СГУ, 1993. – С. 200.
2. Геллнер Э. Нации и национализм / Э. Геллнер. – М. : Прогресс, 1991. – С. 34–35.
3. Ильин И. А. Путь духовного обновления / И. А. Ильин. – М. : Альта-Принт, 2006. – 447 с.
4. Сенюшкіна Т. О. Права національних меншин та етнічні конфлікти // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 1. – С. 376–382.
5. Садохин А. П. Диалог культур: общение или коммуникация? / А. П. Садохин // Государственная служба. – 2008. – № 4 (54). – С. 150–154.
6. Садохин А. П. Межкультурная компетентность как социокультурный феномен : монография. – Калуга : Изд-во «Эйдос», 2008. – 268 с.
7. Флиер А. Я. Мультикультуральность: сведение о понятии глобализация / А. Я. Флиер // Обсерватория культуры / РГБ. Информкультура. – 2008. – № 2. – С. 23.
8. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Ю. Хабермас ; пер. с нем. : М. М. Беляева, К. В. Костина, Е. Л. Петренко и др. – М. : Весь Мир, 2003. – 416 с.